

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

Координаційний
центр з надання
правової допомоги

Розвінчуємо міфи про безоплатну правову допомогу (продовження)

Початок у №3

Міф 7-й. «Безоплатна правова допомога відбирає клієнтів у «платних» адвокатів»

Розвінчання міфу:

- По-перше, чи може будь-хто «відібрати» клієнта у професійного адвоката, яким клієнт задоволений, і в якому впевнений? Наявність чи відсутність клієнтів, насамперед, залежить від якості роботи адвоката і його ділової репутації.
- По-друге, отримувачами безоплатної правової допомоги є особи, чий середньомісячний сукупний сімейний дохід не перевищує двох прожиткових мінімумів, тобто 2352 грн, ветерани війни, діти, позбавлені батьківського піклування, та інші соціально незахищені категорії, які не мають можливості самостійно оплатити послуги, а, отже, не є клієнтами «платних» адвокатів.
- По-третє, система безоплатної правової допомоги не позбавляє адвокатів клієнтів, а унеможливає отримання неправомірної вигоди багатьма учасниками кримінального процесу, у тому числі адвокатами, прокурорами, слідчими, суддями.

- По-четверте, система безоплатної правової допомоги дає шанс на справедливе правосуддя для кожного незалежно від матеріального стану і не дозволяє недоброчесним адвокатам «продавати» права неплатоспроможних клієнтів на користь інтересів заможних, як це було при «примусово-договірній» моделі залучення захисника за призначенням зразка 1960 року.

Міф 8-й. «Оскільки всі адвокати вже одного разу склали кваліфікаційний іспит, конкурс з відбору адвокатів для надання безоплатної правової допомоги не потрібен»

Розвінчання міфу:

- По-перше, не можна порівнювати процедуру доступу до професії, якою є кваліфікаційний іспит адвоката, і процедуру відбору надавачів послуг, якою є конкурс з відбору адвокатів для надання безоплатної правової допомоги. Останній є, по суті, формою конкурсних торгів, які проводяться при здійсненні закупівель за державні кошти. Ніхто не ставить під сумнів доцільність проведення конкурсів з відбору адвокатів

для їх найму адвокатськими об'єднаннями або, скажімо, банками.

- По-друге, конкурс є одним з ключових елементів системи управління якістю безоплатної правової допомоги, поряд з моніторингом дотримання адвокатами стандартів якості і регулярним підвищенням кваліфікації. Саме конкурс забезпечує регулярне поповнення резервного пулу адвокатів, які мають право надавати правову допомогу, і стимулювання конкуренції, що є ключовим фактором якості безоплатної правової допомоги.
- По-третє, як показала практика, наявність у юриста свідоцтва на право зайняття адвокатською діяльністю, на жаль, не гарантує його професійності. Так, за підсумками останнього конкурсу, який проходив наприкінці минулого року, в деяких регіонах, наприклад у Житомирській та Черкаській областях, конкурс не пройшов жоден із адвокатів, які подали документи для участі в ньому. У Чернівецькій області та місті Києві за підсумками анонімного тестування конкурс пройшли тільки чверть адвокатів, в Одеській області – трохи більше половини (це при тому, що адвокатам пропонувалося виконати тестове завдання максимум рівня 4-го курсу юрфаку).

Міф 9-й. «Доцільно, щоб центри безоплатної правової допомоги очолювали адвокати»

Розвінчання міфу:

- По-перше, вимоги до кандидата на будь-яку посаду як в приватному, так і в державному секторі, визначаються не статусом, а функціями, які на цій посаді повинні здійснюватися, і необхідними для цього знаннями, уміннями і навичками. Адвокат – це, насамперед, статус, який відрізняє фахівця від інших його колег юристів. Якими вміннями та навичками повинен

у першу чергу володіти директор регіонального центру безоплатної правової допомоги? До його обов'язків належать: управління персоналом (у підпорядкуванні сумарно знаходиться не менше 50 співробітників), управління у сфері фінансів та бюджету (центр є розпорядником бюджетних коштів у середньому в обсязі 5-7 млн грн на рік), управління інформацією (організація цілодобового обміну інформацією між десятками і сотнями різних суб'єктів), управління якістю послуг (головне завдання). Чи може адвокат охопити це все? Так, звичайно, якщо він має відповідну освіту і/або досвід керівництва організаціями.

- По-друге, адвокат, який бере участь в адвокатському об'єднанні, працюючи при цьому на посаді директора центру з надання безоплатної правової допомоги, автоматично опиняється в ситуації конфлікту інтересів, адже інші адвокати його об'єднання можуть отримати контракт з очолюваним ним центром.
- По-третє, практика показала, що, працюючи на посаді керівника бюджетної установи, у адвокатів немає часу на те, щоб паралельно займатися адвокатською діяльністю, і вони змушені або її фактично припинити, або шукати компроміс між службою і адвокатською практикою, що зазвичай шкодить обом справам.
- По-четверте, якби обов'язковою кваліфікаційною вимогою до кандидатів на посаду директора центру правової допомоги була наявність у них права займатися адвокатською діяльністю, це дало б потенційну можливість кваліфікаційно-дисциплінарним комісіям адвокатури, які вповноважені позбавляти адвокатів такого права в дисциплінарному порядку, фактично впливати на виконання державою її функції. А це неприйнятно і прямо суперечило б закону.

**Міф 10-й. «За надання
безоплатної правової допомоги
повинна відповідати
адвокатура, а не держава»**

Розвінчання міфу:

- По-перше, згідно з міжнародним законодавством обов'язок захисту конституційних прав є обов'язком держави, і тільки її. Так, відповідно до Принципів та керівних настанов щодо доступу до правової допомоги у системі кримінального правосуддя, прийнятих 20 грудня 2012 року Генеральною Асамблеєю ООН, саме «держави повинні розглядати надання правової допомоги як свій обов'язок і відповідальність».
- По-друге, Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» 5 жовтня 2005 року чітко розділяє два різні зобов'язання України: «13.3 утворити професійну асоціацію адвокатів ... відповідно до принципів Ради Європи і практики Європейського Суду з прав людини; 13.13 покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги відповідно до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини».
- По-третє, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», виходячи з принципів Ради Європи і практики Європейського Суду з прав людини, визначає безоплатну правову допомогу саме як державну гарантію, відповідальність за яку, очевидно, не може бути покладена на недержавний інститут, що ним відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» є адвокатура.
- По-четверте, протягом більше ніж півстоліття залучення захисника за призначенням здійснювалося за радянською моделлю через колегиї адвокатів, що призвело до втрати довіри

та деградації інституту захисту за призначенням, виродження його у поняття «міліцейських» адвокатів, репутаційні наслідки чого новостворена система безоплатної правової допомоги відчуває ще й досі.

- По-п'яте, не можна протиставляти адвокатуру та безоплатну правову допомогу, адже адвокатура – самостійний незалежний громадський інститут, а безоплатна правова допомога – державна гарантія, що є одним з механізмів реалізації фундаментального права на справедливий суд. При цьому держава звертається до адвокатури як замовник, купуючи у неї послугу в інтересах своїх громадян, які не в змозі купити її самостійно. Очевидно, що замовник і постачальник послуг не можуть бути в одній особі.

**Міф 11-й. «Система
безоплатної правової допомоги
призводить до створення
«державної адвокатури»**

Розвінчання міфу:

- По-перше, в Україні діє одна з випробуваних і широко використовуваних в Європі моделей залучення державою приватних адвокатів (на противагу моделі державних захисників, що притаманна англосаксонським системам) на основі цивільно-правового договору, де адвокат і держава (в особі центру безоплатної правової допомоги) є рівними сторонами.
- По-друге, держава не має відношення до питань доступу до професії, професійної етики та дисциплінарної відповідальності адвокатів, не має права втручатися у їх професійну діяльність.
- По-третє, жоден з адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу за дорученням центру, не є штатним працівником цього центру і не має обмежень на паралельне зайняття приватною практикою.

Міф 12-й. «Управління безплатною правовою допомогою могли б здійснювати ради адвокатів регіонів»

Розвінчання міфу:

- По-перше, це неприпустимо через очевидний інституціональний конфлікт інтересів. Оскільки управління наданням безплатної правової допомоги пов'язане з розпорядженням значними фінансовими ресурсами на користь адвокатів, ради адвокатів регіонів отримали б важіль неправомірного впливу на волевиявлення адвокатів відповідних регіонів як орган, який скликає та забезпечує проведення конференції адвокатів регіону, що є вищим органом адвокатського самоврядування у цьому регіоні. Це могло б призвести до «феодалізації» адвокатури.
- По-друге, відповідно до Бюджетного кодексу України розпорядниками бюджетних коштів можуть бути лише бюджетні установи. Ради адвокатів регіонів не є бюджетними установами, а значить могли б мати лише статус одержувачів бюджетних коштів. Одержувачі є підконтрольними суб'єктами в бюджетно-контрольних правовідносинах, а також суб'єктами, що притягаються до відповідальності за порушення бюджетного законодавства. Тому очевидно, що надання радам адвокатів регіонів статусу одержувача бюджетних коштів, призвело б до прямого втручання держави в діяльність органів адвокатського самоврядування. Це суперечило б базовому принципу самоврядності адвокатури, її незалежності від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, закріпленому у статті 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Оскільки одержувачі бюджетних коштів можуть отримувати їх лише на виконання

бюджетних програм і лише від головних розпорядників бюджетних коштів (міністерств), то можливе передання радам адвокатів регіонів управління безплатною правовою допомогою на практиці означало б *de jure* і тим більше *de facto* перехід адвокатури під керівництво Міністерства юстиції України.

- Система безплатної правової допомоги, безперечно, не ідеальна. Вона стрімко розвивається, не застрахована від помилок і щоденно вдосконалюється. Очевидно, що у своєму розвитку система істотно випереджає інші інститути правосуддя, які намагаються дістати до неї з минулого і асимілювати. Утім, як писав Гегель, найкраща послуга, яку може надати відмираюче старе новому, що народжується, це, опираючись найбільш послідовно і вперто, дати можливість новому прийти до життя у його найбільш розвинених і життєздатних формах.

Автор:

Андрій Вишневський

директор Координаційного центру з надання правової допомоги, адвокат